

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (23.)

Részlet a *Fújnak a fák*, *Ides* című önéletírásból

Társadalom

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk részleteket egy nagyváradi postamester frontélményeket megörökítő, torzóban maradt emlékiratából. Újabb sorozatunkat a hadikórházak világából, majd a halálos fejsébét csodával határos módon túlélő fiatalember háború utáni emlékeiből válogattuk. Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Sz. A.

Nagyváradon minden sajtóterméket, szerkesztőséget és nyomdát lefoglaltak 1919. március 23-án; a munkatársak egy részét vagy szélnek engedték, vagy kinevezték, vagy lecsukták. Kit, mikor, miért? Nehéz volt eldönteni. A szektás-balos intézkedések közt jelentősnek tartottam azt a súlyos hibát, hogy kizárták a középparasztokat is a munkástanácsválasztásokból, funkciókról nem is szólva. Így aztán sikerült a proletárhatalomnak maga ellen hergelnie ezt az ellátás szempontjából is nagyon fontos réteget. Lehet, hogy ez az intézkedés visszaütés volt a Tanácsköztársaság kikiáltása előtti napon, március 20-án tartott megyei békéltető agrárbizottsági ülésen történtek miatt. Akkor ugyanis összeültek a földigénylések, földfoglalások és bérkövetelések dolgában dönteni. Járásonként két-két munkaadó és munkavállaló tárgyalt. A munkaadók javaslata ez volt: évi 50–400 koronát kapjanak a cselédek, valamint 4 mázsa búzát, 12 mázsa kétszerest, 24 kg szalonnát és sót, 24 liter petróleumot, 300

négyszögöl vetésnek valót. Napszám átlag 8–15 korona legyen, nyáron több, télen kevesebb. Ezzel szemben a munkások mindennek több mint a kétszeresét követelték, mind terményben, mind élelmiszerben, mind pénzben. A vita heves volt, és senki se tudta, hogy fölösleges, mert másnaptól úgyis más világ lesz, és egyik se kapja, amit kér, és senki se ad semmit, hanem elveszik tőle, ami a „társadalomnak”, a proletárdiktatúrának kell.

Érdekes volt, hogy március 21. után egy nagyobb létszámú, volt rendőrségi, csendőrségi csoport, amelyik 1918. november elsején „visszavonult”, és többszöri felhívás ellenére is csak egyetlenegy személy volt hajlandó közülük szolgálattételre jelentkezni, most tömegesen jelentkezett a Vörös Őrségbe! A direktórium ezt örömmel fogadta, holott tudnia kellett volna, hogy ez „menekülés” volt a védettségbe, és éppen hogy tartania kellett volna ettől a nagy buzgalomtól. Megyei Véd- és Karhatalmi Direktórium alakult, többek között Gábor Dezső katonatanácsai vezető, Patócs János városi direktórium tag és Tatár Géza bátyám részvételével. A Forradalmi Törvényszék ellenőrzését Váradon Végh Dezső látta el. A megyei direktórium elhatározta az

összes egyesület, úri kaszinó, olvasó- és pártkör, polgári és felekezeti jótékony egyesület felügyelet alá helyezését, vagyonának leltározását, a könyvtárak selejtezését (még ha hozzáértő emberek végezték volna!), a forradalomellenes egyesületek felosztatását. A jegyzők és az előljáróságok tagjai mindenütt „lelkesen” csatlakoztak a proletárdiktatúrához. Egy nappal előbb még Károlyi nyakát is fojtogatták volna, ha tehetik. Most Kun Béláért lelkesedtek. Tettették félelemből a „boldogságot”...

A falvak forradalmi bizottságai lefegyverezték a helyi csendőrséget, nemzetőrséget, és teljesen új Vörös Őrséget kezdtek szervezni, jó ösztönnel, de mint egyhamar kiderült, fentről ezt „kilengésnek” minősítették. Utasították őket: a helyi csendőrőrsöket hagyják a helyükön, és vegyék fel a Vörös Őrségbe. Ezt Tatár bátyám élesen ellenezte, hiszen a csendőrök között sok volt a korábban egyértelműen forradalomellenes, szocdemverő elem, olyan is, aki belelőtt a követelőző népbe. Most dekkolt, és vörösőrt akartak belőle csinálni!

Tatár bátyám, ahányszor csak találkoztunk, mindig tele volt panasszal, felháborodással. „Szétrombolják a lakásokat, tönkretesznek műemlék kastélyokat, széthordanak mindent, miért tűrjük? A proletárokölnek le kell sújtania arra is, aki belülről gyengíti a néphatalmat. S az anarchiát dicsőítő, hatalmával visszaélő vagy nem létező hatalmát mímelő, műveletlen hordalékelemeket el kell szigetelni – dohogott. – Az ilyen ember nem lehet testvérünk, barátunk, támaszunk, hasznunkra való akkor se, ha egyébiránt proletársorsban él! Az ilyen csakis maga miatt él úgy, ahogy, nem azért, mert az osztályellenség oda lenyomta. Előbb szedje össze magát jellemében, tartásában, és csak aztán jelentkezék szolgálattételre. A néphatalom jövőjét nem adhatjuk szellemileg csecsemőkorban tipegő, az értékeket romboló, fölmérni, óvni képtelen, infantilis emberek kezébe!”

A falusi direktóriumok nemigen értették, hogy minek kell beszoigáltatniuk a fegyvereket – mégpedig halálbüntetés terhével! –, mikor náluk jó helyen vannak. Hogy most a csendőrök kapják vissza, mint „vörösőrök”? A közalkalmazottak főbizalmi testülete elhatározta: minden erejével a Tanácsköztársaság mellé áll, eltörli az eddigi hivatali rango-

kat. Anné elvtárs, a postaigazgatóság direktóriumi vezetője közölte, hogy mostantól a vezető beosztású hivatalnokoktól az altisztekig mindenki egyformán és egyszerűen „a Magyar Tanácsköztársaság hivatalnoka”. Na, gondoltam, jól van, ha csak ettől függ a proletárhatalom győzelme a minden irányból újra támadó idegen fegyveres erőkkel szemben. A direktórium kiáltványának „Nemzeti jogok” című fejezete leszögezte: csak osztálykülönbség létezik; a nemzeti elnyomás bármely formája megengedhetetlen, az anyanyelv szabad használata nem korlátozható. Ez tetszett a magyaroknak is, a románoknak is.

Április 7-ig meg kellett választani a falusi tanácsokat, a járásiakat április 10-ig, a megyeit 12-ig. Sok helyütt azonban nem sikerült elfogadtatni a proletárlistát, ott azonnal új választást rendeltek el, mert a hatalom viszont nem fogadta el azokat, akiket a nép választott. Ez már a falu kezdődő ellenállása volt, főleg a középparasztságé. Április 14-én ült össze először Váradon a megyei tanács, 120 taggal; ebből 20 fő volt váradi. A járásokat egyenként 5–10 ember képviselte. Tatár Géza bátyám is tagja volt természetesen a megyei tanácsnak. Dr. Katz Béla mondott beszédet. „A megválasztott tanács hódító hadsereg, amely a nép ellenségeit letörte. Hadjárat folyik a népuralom ellen a régi rend képviselői részéről, hogy lealacsonyítsák a munkásság uralmát” – mondotta többek közt. A románság képviselői Mihai Guiut választották be a direktóriumba,

egyébiránt 12 tagot küldtek az Országos Tanácsülésre. Mint később aztán kiderült, ez a Guiu „elvtárs” mindvégig az intervenciós román hadsereg és a kormány ügynöke volt a tanácsban! Informálta megbízóit a megbeszélésekről, a védelmi tervekről, együttműködött a szintén forradalomellenes Jánossy Gyula rendőrkapitánnyal, titokban román „felszabadító” csoportokat szerveztek. Guiu agitált, szervezett, Jánossy falazott neki.

Kun Béla március 30-án nyilatkozatot adott a bécsi *Neue Freie Presse* című lapnak. „Mi nem állunk területi integritás alapján” – mondotta akkor. Ez nyílt felajánlkozásnak tűnt az antant számára, hogy vele mindenről lehet tárgyalni. Taktikai nyilatkozatnak fogtuk föl, ami körülbelül azt jelenti: nem zárkózik el, de nem is fogad el semmit, például a Vix-jegyzékben foglaltakat se, megegyezés nélkül. Április végére ennek ellenére szépen feladta az abban követelt újabb területeket, köztük Bihar megyét, Váradot, és csak azután fordult fegyveresen az antantgyűrű ellen. Akkor mi már román megszállás alá kerültünk.

Pár nappal a nyilatkozat előtt, március 27-én került sor Váradon az üzemek és a gyárak kisajátítására. De elvették a kisemberek lakóházát is, túlkapások sorozata keserítette el az eleinte lelkes lakosságot. Az üzletek árukészletét zárolták, leltározták. Intézkedtek a munkásság fejadagjának növeléséről, tervezet készült az ingyenes, általános orvosi ellátásról, a direktórium lefoglalta a tüdőszanatóriumot és a fürdőket is a munkásoknak. A proletárgyerekek ingyen látogathatták a fürdőket, a magánparkokat is megnyitották nekik. A rendelkezések, a szigorú felszólítások egymást érték a tanácskormány hatalomra kerülése után. A fegyverek beszolgáltatásáról, az ellentmondás nélküli engedelmségről, arról, hogy levelet csak nyitott borítékban szabad feladni, mindenféle ingóság és vagyontárgy szocializálásáról, a még működő nemzeti tanácsok azonnali feloszlításáról, és hogy 48 óra alatt köteles mindenki bejelenteni a birtokában levő élelmiszerek mennyiségét, a muzeális értékeit, a festményeket stb. Továbbá: lefoglalták a könyvtárakat, felügyelet alá vonták az iskolákat, elrendelték az analfabéták sürgős és ingyenes oktatását, valamint azt is, hogy a tanulók, a diákok minden szombaton délután kötelezően vegyenek részt a „szocialista tudományos világnézetet” ismertető oktatáson. Elrendelték

továbbá, hogy a hadifoglyok, a rokkantak, a hadiözvegyek és -árvák házbért ne fizessenek a főbérlőknek, a volt lakástulajdonosoknak. Ezen jól összekaptunk Tóth úrral, lakásunk tulajdonosával, de megnyugtattam, ne izgassa magát, mert miután megszűnt a házak magántulajdona, úgyse lenne övé a házbér se. Azt viszont, ha szépen megkér, és ha nem meséli el senkinek, én továbbra is fizetem neki. Féltem eközben, hogy elszólja magát valahol, följelentenek, és akkoriban minden efféle rendelkezés megszegőit halálbüntetéssel fenyegette a falragasz!

A háromtagú Mezőgazdasági Tanács döntött a földműveléssel és a mezőgazdálkodással kapcsolatos ügyekben, kötelező módon. Engedélye nélkül a falvakból, gazdaságokból elszállítani, értékesíteni semmit, sehol nem volt szabad. Morgott is a nép, hogy most is csak „fent” döntenek mindenről, mint a régi, úri világban. A karhatalom fölött csakis a Megyei Kormányzótanács rendelkezhetett. Szeszes italt fogyasztani, árusítani, magánházban is, statáriális büntettnek számított. A kerékpárokat rekvirálták, népszerűtlen az a rendelkezés is, amelyik az ún. fölös lakrészek rekvirálását írta elő. Magányos személy számára egy szoba járt, házaspárnak – mint például mi voltunk akkor Piroskával – kettő, de nekünk csak egy volt belőle. Mondtam is Tóth úrnak viccből, hogy húzzon már föl még egy szobát a másik mellé, mert annyit engedélyezett nekünk a néphatalom. Sajna, komolyan vette, nem értette a tréfát,

és ezen megint jól összevesztünk. Négy szobán felül minden lakrészt rekviráltak. Igazolás alapján szellemi alkotónak egy dolgozószobát, ügyvédnek és orvosnak egy várószobát is mentesíttetni lehetett.

Mindeme bejelentéseket a premontreiek épületében, a jogakadémia I. emeletén kellett megtenni. A villákat, nyári lakokat a direktórium lefoglalta. A bérlőkijelölés joga a hatóságé lett, így a Tóth úrékkal kötött megállapodás nem volt elegendő, hogy szoba-konyhánkat lakhassuk: meg kellett szerezni hozzá a hatósági engedélyt is. Ott viszont követelték érte a hatósági bért. Most aztán két helyre fizessünk, amikor egy fillérünk is alig akadt? Tóth úrékkal emiatt újabb konfliktusunk támadt, mindig olyan okokból, amikről nem mi tehattunk, hanem az idők. Ő nem értette se az idők szavát, se a kényszerhelyzetet, érthetően ő is szegényembernek tartotta magát, noha háza volt, és tiltakozott a megrablása ellen. Mondtam, hogy a direktóriumtól kérjen méltányosságot, mert én csak bérlője vagyok, és egyszerű postai alkalmazott. Ordított velem, hogy akkor azonnal költözzem ki, kérjek „vörös barátaimtól” lakáskiutalást, ő ingyen nem koptatja a házat senkivel. Félttem, hogy mire hazamegyek egy nap a munkahelyemről, feleségemet és holmimat az utcán találom. Tóth úr senkivel se mert egyébiránt ujjat húzni, kizárólag velem akarta megvívni a proletárdiktatúra-ellenes hősi harcát, a magántulajdon és a lakbér védelme érdekében. A rekvirált helyiségeket bútortatukkal együtt kellett átadni a kijelölt proletárcsaládoknak. A hatóság elrendelhetette a konyha és a mellékhelyiségek közös használatát is, nagylakásos kiscsaládok kötelező összeköltöztetését. Gyanítom, hogy ezek a lakosság jó részét irritáló intézkedések a szovjet-orosz minta másolatai voltak. Ott előfordult, hogy lepedőkkel elválasztott nagyobb szobában három-négy családot is elhelyeztek, ideiglenesen persze, de még tíz-húsz év múlva is ott éltek.

Március 25-én, egy keddi napon, kirendeltek bennünket a postáról is egy népgyűlésre, a Szent László térre. A gyűlés a proletárdiktatúra erősítését, támogatását volt hivatott szorgalmazni, szükséges voltát és jelentőségét magyarázni. A tömeg betöltötte a szép nagy teret, a betorkolló utcákat is. Dr. Katz Lipót tartotta a beszédet, és kijelentette, hogy hiába fog össze a cseh tőkés, a román bojár és az antanthadsereg.

„Világforradalom előtt állunk, nekik veszniük, nekünk győznünk kell!” Végh Dezső a Vörös Hadsereget méltatta, Mihai Guiu románul beszélt, ugyanebben a hangnemben, hirdetve az egység, a kitartás, a fegyelem fontosságát minden dolgozó ember részéről. Szoba került ott is, hogy minden ház az államé, lakbérért kell laknia a volt tulajdonosnak is. A munkás által megépített kis házakra azonban ez nem vonatkozik. Tóth úrra gondoltam, igazolnia kellene, hogy ő is dolgozó ember, és el lenne simítva minden gubanc.

Egészségügyi Tanács is alakult, tagjai dr. Berkovits René, dr. Meer Samu és dr. Sándor János voltak. A szervezett munkások félárú temetése, egy krematórium sürgős létesítése vetődött föl elsőként, mint szükségesség. A Püspök- és a Félixfürdőt is lefoglalták, hogy a „henye urak” helyett a dolgozó proletárnép pihenjen ott. Az eddig bekerített római katolikus püspöki palota kertjét megnyitották. A sporttér, a Schlauch-kert, a Rhédeypark, a Bunyitay-liget rendbe hozását rendelte el a direktórium, a proletárok használatára. Elrendelték azt is, hogy a megyei megbízottaknak vagy helyettesüknek románul is kell tudniuk beszélni, hogy a nemzetiségi lakosokkal anyanyelvükön érintkez-hessenek. Szigorú hivatali rendet is előírtak, minden ügyet azonnal el kell intézni, imígyen szólt a rendelet: a restancia büntetendő! Nagy volt a szénhiány, ezért a megyei vezető szervek elrendelték azt is, hogy a vonatokat csak másnaponként közlekedjenek.

A propagandabizottság a Katolikus Körben székel. Az Ady Társaság a továbbiakban mint „kulturális direktórium” működött, vezetőjévé Tabéry Géza íróvá választották, illetve jelölték ki. A kulturális direktórium elrendelte a színház köztulajdonba vételét, és a színbizottság tagjaivá Erdélyi Miklóst, Szigeti Jenőt és Molnár Rezsőt nevezték ki. Elhatározták a művészi értékű műsorok, előadások előtt magyarázó, bevezető ismeretterjesztő kiselőadások rendszeresítését. Két nap múlva, március 27-én, csütörtökön délelőtt nagy vöröskatonai felvonulást is rendeztek Nagyváradon. A volt hadapródiskola udvarán tartott szemlét a Vörös Hadsereg váradi egysége. Itt is dr. Katz Lipót beszélt. Méltatta, hogy a világon a második proletárdiktatúra a magyaroké. „Csak ez az egy út létezik hazánk megvédésére: a proletár hadsereg hősi harca!” Reményét fejezte ki, hogy „ellenségeinket rövidesen az 1914-es határok mögé szorítjuk vissza.” Utána díszfelvonulás következett a Rákóczi úton, a Sztaroveszky utcán, a Nagypiacon, a Zöldfa utcán át, a Szent László térre.

Nem tartottam különösen hangulatkeltőnek, hogy a vörös hatalom által kibocsátott, lapban közölt vagy kiragasztott minden rendelkezés így kezdődött: „Ezen rendelet ellen vétők letartóztattnak, és ellenük statáriális eljárás tétetik folyamatba!” Hogy mit szoltak az egyházak? A római katolikus püspöki palotában hét szobát hagytak meg Széchényi püspöknek, a többit rekvirálták közcélokra. A zárdákat is elvették, minden benne lakott személynek meghagyva lakás gyanánt a jogos egy szobát. A rekvirált szobákat lakásá kezdték átalakítani. Ami a református egyház helyzetét illeti, Sulyok István esperes – későbbi református püspök – az egyházmegyéje március 23-i közgyűlésén „az evangélium alapjára helyezkedve”, egyetértését fejezte ki a kommunizmussal! (Lásd: *Nagyvárad*, 1919. március 27-i szám, 4. oldal.) Hangoztatta, hogy revízió alá kell venni a református egyházmegye alkotmányát, biztosítani kell a vallásoktatás iskolán kívüli lehetőségét, kérte az egyházi célokra szerzett tőke engedélyezését.

A falvakban megtiltották a földosztást, szervezni kezdték a nagybirtokon az állami gazdaságokat, a nagyüzemi gazdálkodást. Abbahagyták a földigénylők összeírását, amíg az ún. földtörvény ki nem adja a mezőgazdasági népbiztosságot.

Hirtelen megállt a jelentkezés a Vörös Hadseregbe. Pedig Jeges Ernőnek és Lampérth Nemes Józsefnek Kmetty Jánossal közös toborzó plakátjai ott virítottak minden kerítésen, házfalon. De szájról szájra terjedt a rémhír az intézkedések nyomán, hogy ez is csak olyan úri világ, mint a többi, csak mások lettek az urak! Bírálták félve, egymás közt az emberek, hogy városon elvették a házakat, a földet is elveszik falun, ahelyett hogy adnának. Ellenséges hangulat alakult ki még a törpebirtoikosok körében is: „Rongyosok, nincstelenek uralma! Hát bűn az, ha az ember a munkájával összekapart magának három holdat? Irigyli, persze, a sok koszos! Az urakét már elvették, ott rohad az is, nem aratja le, nem veti be senki! Most az én bevetett földem kellene?” Tíz körműkkel kezdték kiszedegetni megint a földből a magot, inkább a disznó egye meg, legalább hús legyen belőle, ha már kenyér nem lesz! Hiába nyugtatgatta a parasztságot Katz Lipót, nem volt semmi foganatja. Ides azt írta: „Nem hiszen itt már senki, senkinek, fijam! Nem tudom, te mennyire vagy benne, de azt megint jól elizélték az új urak! Hagyták vón ránk, a parasztokra, ők azt se tudják, mék a búza, mék a rozs, és mégis ők dirigálnak!”

Tudtommal egyetlen faluban sem alakult szövetkezet Bihar megyében! Lehet, az idő rövidsége volt az oka, lehet, hogy más. A bizalmatlanság, a földéhség figyelmen kívül hagyása. Vetőmagot lehetett igényelni a nagybirtokok bevetésére is, de

nemigen mozdult senki. Azt is hallottuk viszont, hogy egyes nagybérűlők fölmentek Pestre, volt saját autójuk, vagy volt rá pénzük, hogy béreljenek – hiszen a vonat nem járt –, letették a termelésbiztosítási vizsgát, és úgy jöttek vissza, mint az uradalomhoz kinevezett biztosok. S voltak, akik voltak; nyúzták a napszámot, lopták a mozdítható értékeket, dugiban átjátszották a javakat a földesúrnak, a papnak. A szegény nép – javarészt sunyin – cserbenhagyta a forradalom vezetőit, helyi szószólóit, nem hitt nekik, passzív volt, és várta vissza az urakat! Biztos volt benne, hogy visszatérnek, és számonkérés lesz a vége. Ezért aztán kérte ugyan a földet, de még kollektív alapon se igen fogadta el a többség. Mi volt vajon ennek az oka? Hiszen a tanácsválasztásokon viszont leszavazott az egész falu, és mind a munkástanácsra alkalmasnak vélt személyekre adták a voksukat. Csak tovább forgott a március 21-én meglendített kerék...

1919. április 16-án Csucsra, majd Vaskoh irányából erős támadást indított a román hadsereg. A párizsi békekonferencia küldötteként az angol Smutz tábornok április elején Budapestre utazott, és felajánlotta a Tanácsköztársaság vezetőinek egy új, a korábbi Vix-jegyzéknél előnyösebb, 25 kilométerrel keletebbre húzódó demarkációs vonalat, jelezve, hogy elfogadása esetén ez lenne majd a végleges határvonal. Ennek értelmében nem került volna a románok kezére Szatmárnémeti, Nagyvárad és Nagyszalonta városa és környéke, de semleges zónába illesztették volna őket a békekötésig. A tanácskormány a szomszéd államok képviselőivel közös tanácskozást javasolt, további meglepetések elkerülése végett, mire kiderült, hogy az angolszász irányzattal és ajánlással szemben az erősebb, harciasabb francia vonalnak van több esélye arra, hogy azt Párizs, azaz a békekonferencia is elfogadja. A franciák úgy ítélték meg, célszerűbb, ha a cseh és a román csapatok hadat üzennek a proletárdiktatúra Magyarországnak, mint az angolszász kompromisszum. A szerb-horvát-szlovén királyság nem állt kötélnek, noha Franchet d'Espèrey tábornok a helyszínen szervezte a Tanácsköztársaság elleni általános inváziót. A csehek is húzódoztak eleinte, arra hivatkozva, hogy nincsenek kellően felkészülve. Ekkoriban olasz tisztek irányították a cseh csapatokat. A román koronatanács viszont április 10-én úgy döntött: támad!

E döntés eredménye volt csapataik átlépése a Nyugati-Kárpátokon. A legnagyobb erőket a Técső–Szatmár–Csucsra vonalra összpontosították, azzal a céllal, hogy mennél nagyobb tiszántúli területek elfoglalása mellett, elszigeteljék egymástól a magyar és a közelinek vélt szovjet erőket. Kratochvil ezredes, a Székely Hadosztály parancsnoka már előzőleg titkos üzeneteket váltott a franciákkal, a székely ezredek hazabocsátásáért különféle ígéreteket tett, engedményeket helyezett kilátásba. – Ezekről írjanak a történészek, de egész Nagyvárad erről suttogott a proletárdiktatúra ottani utolsó, válságos napjaiban. Nem is tanúsítottak a Székely Hadosztály tagjai – kevés kivétellel – megfelelő ellenállást, így aztán, mivel délen a francia haderők is megindultak, megszállták Makót és Hódmezővásárhelyt, a támadó román, francia és cseh erők május elsejére elérték a Tiszát.

Váradon 1919. április 20-án ért véget a proletárdiktatúra. A lakosság és a felfegyverzett vörös egységek nem tanúsítottak számba vehető ellenállást. Valamelyes „rendet” teremtettek ugyan a vörösök, az előző, a Károlyi-időszakhoz képest, de ez nem az erősebbek, hanem az általános félelemkeltés rendje volt! Nem volt idő kialakítani a hit, a meggyőződés rendjét, túl sok volt a szónoklat, a tanítás, kevés a vele mindenben egyező példamutatás, gyakorlat. Fejetlen volt a visszavonulás is. Senki se tudott jóformán semmit, minden mindegy volt, csak itt ne lőjenek, ott ne legyen harc. Talajtalanul hallgatták az

emberek a fegyverropogást, fogadták el a bizonytalan kimenetelű román előzónlást. „Mindegy már, majd lesz valahogy – mondogatták –, csak nem ellenállni, nehogy szétágyúzzák azt is, amit a háború megkímélt!” A proletárhatalmat csak az érintettek, a szocialisták és a menekülő kommunisták, a Hazát meg csak az értelmiségiek, a nacionalista meggyőződésű dzsentrik, hivatalnokok, alkalmazottak siratták, ők is többnyire tétlenül vagy menekülésre csomagolva.

Feledhetetlenül szomorú látvány volt a házakon kilógatott fehér lepedők erdeje, köztük itt-ott a román lakosság nemzeti lobogója. A helyben maradt munkástanács-tagok és előjárók mellén fehér kokárda, egy-egy magyar falu pedig „feltartott kéz” volt – mesélte, aki arra járt. És számíthatás, félelem, remegés. Döglött pillangók a fehér zászlók, a kavargó szélviharban. A románok egyszerre fölbátorodtak, megelevenedtek, fenyegető magatartást vettek föl, hangoskodtak, nemzeti színű, piros-sárga-kék kokárdákkal aggatták tele magukat. Az urak – mármint a proletárdiktatúra által sakkban tartott magyar urak – pedig bájloló képet öltve paroláztak velük, igyekezve jó pontokat szerezni a jövőre nézve. Az eltávolított, régi rendbeli előjárók barátságosan kvaterkázva vették át „ideiglenesen” a román csapatok parancsnokaitól a korábbi beosztásukat, ha meghagyták őket. Mint ahogy napsütésben kiakasztja az ember a mosott ruhát, hirtelen felkerekedő esőben pedig beviszi. Eszébe se jutott látzólag senkinek, hogy holnap újra átadhatja a posztját és az ügyeket a közelesen kinevezendő román vezetőségnek. Hol az őrnél, hol a rabnál a puska, mint egy társasjátékban, derűsen adogatják át a helyüket és a hatalmukat: „Most te jössz, megint!” Egyelőre nincs is harag, nincs számonkérés, de csak addig, amíg nincs rá utasítás. Akkor viszont jön a helyezkedés, a végrehajtás és belső ingadozás véletlenszerűsége, minden a szerencse és az összeköttetés dolga lett.

A Bihar megyei direktórium április 18-án határozta el Várad kiürítését, és adta át a vezetést a régi polgármesternek. Egy-

ben kiadta az utasítást a megyei, a városi tanács és direktóriumok tagjainak, hogy „a legközelebbi vonattal, felelősségük terhe mellett” utazzanak Budapestre. Vonat, persze, sehol. Tatár bátyám gondolkodás nélkül ment egy vörösőr autóján, és vitte magával Ágnest. Alig volt időnk elköszönni egymástól. Román röplapok jelentek meg az utcákon, román és magyar nyelven, hogy a felszabadító román hadsereg átveszi a terület fölötti ellenőrzést, mindenki maradjon a helyén, megtorlástól ne féljen, bántódása senkinek nem eshet. A csendőrparancsnokság távirati utasítását előbb olvastuk a postán – ahonét André elvtárs is eltávozott –, mint a címzett hivatalok. Az utasítás szerint április 20-án, a román hadsereg Váradra való bevonulása napján:

- a szesztilalom betartandó;
- addigra a Vörös Őrség mindenütt lefegyverzendő;
- a fegyvereket be kell szolgáltatni;
- aki ellenáll, azt a helyszínen le kell lőni;
- a közigazgatást a régi főszolgabíróságok veszik át;
- álljanak a felszabadító román hadsereg rendelkezésére.

(Folytatjuk)

*A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR*